

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 76 | 2022 | št. 1-2 (165) | str. 1–279

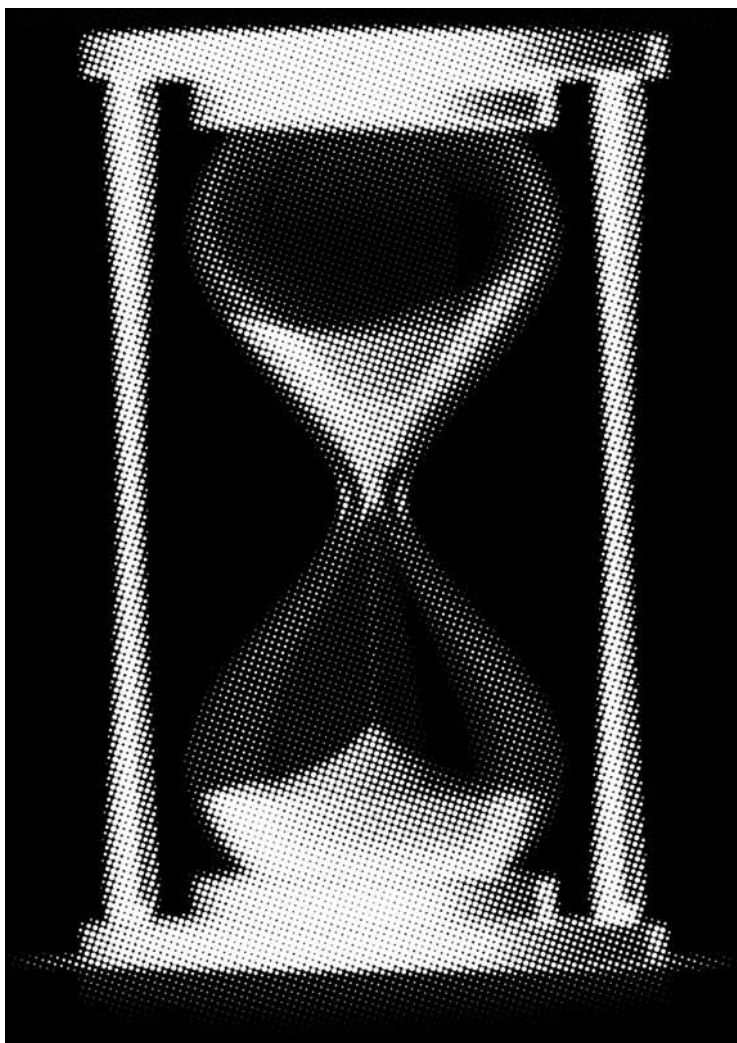

Mirja Jarak, *Ranokrščansko slikarstvo i skulptura u Iliriku u doba sv. Jeronima* • Marko Medved, *Una sconosciuta cappella di S. Girolamo a Rijeka (Fiume) nel contesto della tesi liburnica sull'ubicazione di Stridone* • Nataša Golob, *Prvi ljubljanski škof Sigismund pl. Lamberg: zadolžnica za knjige, izposojene 22. januarja 1478, in darilna listina, izstavljena 16. marca 1484* • Lilijana Žnidaršič Golec, *Studijske in osebne vezi članov »nemške nacije« iz slovenskih dežel na univerzah v Padovi in Bologni v drugi polovici 16. stoletja* • Lovorka Coralić, *Vojnici iz Ljubljane u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama u 18. stoljeću* • Uroš Košir, *Vojška pokopališča in grobovi vojnih ujetnikov in vojakov iz prve svetovne vojne na območju med Trento in Kranjsko Goro* • Jelka Piškurić, *Prispevek k razumevanju organizacije in delovanja Črne roke: primer Franca Fraklja Ferdinand Kühnel, Memento Mori: Ethnisch-sprachliche Aspekte der (Süd-)Kärntner Erinnerungskultur* • Špela Bezjak, *Vloga materialnih virov in sodobni učni pristopi k arheološkim virom v osnovnih in srednjih šolah*

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 76 | 2022 | št. 1-2 (165) | str. 1–279

Izdaja
ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE
Ljubljana

GLASILO ZVEZE ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

Mednarodni uredniški odbor: dr. Kornelija Ajlec (SI), dr. Tina Bahovec (SI),
dr. Bojan Balkovec (SI) (tehnični urednik), dr. Rajko Bratož (SI),
dr. Ernst Bruckmüller (AT), dr. Liliana Ferrari (IT), dr. Ivo Goldstein (HR),
dr. Žarko Lazarević (SI), dr. Dušan Mlacović (SI) (namestnik odgovornega
urednika), dr. Božo Repe (SI), dr. Franc Rozman (SI), Janez Stergar (SI),
dr. Imre Szilágyi (H), dr. Peter Štih (SI) (odgovorni urednik), dr. Marta
Verginella (SI), dr. Peter Vodopivec (SI), dr. Marija Wakounig (AT)

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji, prav tako morajo poskrbeti za
avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to
potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in
navedbo vira.

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 6. april 2022.

Prevodi: Saša Mlacović (angleščina, nemščina)

Oblikovanje in oprema: Vesna Vidmar

Sedež uredništva in uprave: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani,
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, tel.: (01) 241-1200,
e-pošta: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Letna naročnina: za leto/letnik 2022: za nečlane in zavode 32 €, za društvene člane 24 €,
za društvene člane – upokojence 18 €, za društvene člane – študente 12 €.
Cena tega zvezka v prosti prodaji je 16 € (z vključenim DDV).

Naročnina za tujino znaša za ustanove 45 €, za posameznike 35 €
in za študente 25 €.

Plačuje se na transakcijski račun: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Slovenija
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2, 1520 Ljubljana LJBASI2X

Sofi nancirajo: Publikacija izhaja s fi nančno pomočjo Javne agencije za raziskovalno
dejavnost RS

Prelom: ABO grafi ka d.o.o. – zanj Igor Kogelnik

Tisk: ABO grafi ka d.o.o., Ljubljana, maj 2022

Naklada: 780 izvodov

Zgodovinski časopis je evidentiran v naslednjih mednarodnih podatkovnih
bazah: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH),
Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences,
ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art,
Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskicasopis.si>
info@zgodovinskicasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

BULLETIN OF THE HISTORICAL ASSOCIATION OF SLOVENIA (HAS)

International Editorial Board: Kornelija Ajlec, PhD, (SI), Tina Bahovec, PhD, (SI), Bojan Balkovec, PhD, (SI) (Technical Editor), Rajko Bratož, PhD, (SI), Ernst Bruckmüller, PhD, (AT), Liliana Ferrari, PhD, (IT), Ivo Goldstein, PhD, (HR), Žarko Lazarević, PhD, (SI), Dušan Mlacović, PhD, (SI) (Deputy Editor-in-Charge), Božo Repe, PhD, (SI), Franc Rozman, PhD, (SI), Janez Stergar (SI), Imre Szilágyi, PhD, (H), Peter Štih, PhD, (SI) (Editor-in-Chief), Marta Verginella, PhD, (SI), Peter Vodopivec, PhD, (SI), Marija Wakounig, PhD, (AT)

The authors are responsible for the contents of their articles, they must also secure copyrights for the published photographs and figures when necessary. Reprints of articles, photographs, and graphic material are only allowed with explicit permission of the editorial office and must be cited as sources.

The editing of this issue was completed on April 6, 2022.

Translated by: Saša Mlacović (English, German)

Design: Vesna Vidmar

Headquarters and Mailing Address: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia, phone: +386 1 241-1200, e-mail: info@zgodovinskiasopis.si; <http://www.zgodovinskiasopis.si>

Annual Subscription Fee (for 2022): non-members and institutions 32 €, HAS members 24 €, retired HAS members 18 €, student HAS members 12 €.

Price: 16 € (VAT included).

Subscription Fee: foreign institutions 45 €, individual subscription 35 €, student subscription 25 €
Transaction Account Number: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2,
1520 Ljubljana LJBAS12X

Co-Financed by: Slovenian Research Agency

Printed by: ABO grafi ka d.o.o., Ljubljana, May 2022

Print Run: 780 copies

Historical Review is included in the following international databases: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH), Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences, ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art, Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskiasopis.si>
info@zgodovinskiasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

Razprave – Studies

- Mirja **Jarak**, Ranokršćansko slikarstvo i skulptura u Iliriku
u doba sv. Jeronima8–23
Early Christian paintings and sculpture in Illyricum in St Jerome's time
- Marko **Medved**, Una sconosciuta cappella di S. Girolamo
a Rijeka (Fiume) nel contesto della tesi liburnica
sull'ubicazione di Stridone24–33
The Unknown Chapel of St. Jerome in Rijeka in the Context
of Liburnian Location of Stridon
- Nataša **Golob**, Prvi ljubljanski škof Sigismund pl. Lamberg:
zadolžnica za knjige, izposojene 22. januarja 1478,
in darilna listina, izstavljena 16. marca 148434–82
Sigismund of Lamberg, the First Bishop of Ljubljana:
A Borrower's Note from 1478 and a Deed of Donation from 1484
- Lilijana **Žnidaršič Golec**, Študijske in osebne vezi članov
»nemške nacije« iz slovenskih dežel na univerzah
v Padovi in Bologni v drugi polovici 16. stoletja.....84–126
Study-Related and Personal Ties of Members of the "German Nation"
from Slovene Lands at Universities in Padua and Bologna in
the Second Half of the 16th Century.
- Lovorka **Čoralić**, Vojnici iz Ljubljane u mletačkim prekomorskim
kopnenim postrojbama u 18. stoljeću.....128–139
Soldiers from Ljubljana in Venetian Overseas Land Troops
in the 18th Century
- Uroš **Košir**, Vojaška pokopališča in grobovi vojnih ujetnikov
in vojakov iz prve svetovne vojne na območju med Trento
in Kranjsko Goro140–159
Military Cemeteries and Graves of Prisoners of War and Soldiers
from World War I in the Area between Trenta and Kranjska Gora
- Jelka **Piškurić**, Prispevek k razumevanju organizacije in
delovanja Črne roke: primer Franca Fraklja160–183
Towards Understanding the Organization and Operation of
the Black Hand: The Case of Franc Frakelj

Ferdinand Kühnel , <i>Memento Mori</i> : Ethnisch-sprachliche Aspekte der (Süd-)Kärntner Erinnerungskultur	184–219
Memento Mori: Ethnic and Linguistic Aspects of (South-) Carinthian Culture of Remembrance	
Špela Bezjak , Vloga materialnih virov in sodobni učni pristopi k arheološkim virom v osnovnih in srednjih šolah	220–236
The Role of Material Sources and Modern Teaching Approaches in Basic and Secondary Schools	

V spomin – In memoriam

Milica Kacin Wohinz (Marta Verginella)	238–249
Jože Mlinarič (Boris Hajdinjak)	250–253

Ocene in poročila – Reviews and Reports

Handbuch zur Geschichte Südosteuropas, Bd. 1, 2 (Peter Štih)	256–257
Ante Tresić Pavičić, Povijest Hrvata pod narodnim vladarima (619-1102) (Ignacij Voje)	258–262
Tomaž Lazar, Oklepi iz Narodnega muzeja Slovenije. Zaščitna oprema od visokega srednjega do zgodnjega novega veka (Jernej Kotar)	263–265
Boris Golec: Valvasorji: med vzponom, Slavo in zatonom (Dejan Zadravec)	266–269

Sergij Vilfan, Opera selecta. Pravotvornost in pravo v zgodovini Slovencev in njihovih sosedov (Anton Snoj)	270–272
Mojca Šorn, Pomanjkanje in lakota v Ljubljani med veliko vojno (Irena Selišnik)	273–275

* * *

Navodila avtorjem prispevkov za Zgodovinski časopis	276–279
Instructions for Authors	

Razprave

Špela Bezjak

Vloga materialnih virov in sodobni učni pristopi k arheološkim virom v osnovnih in srednjih šolah

Špela Bezjak, mag. asist., Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, spela.bezjak@ff.uni-lj.si

Vloga materialnih virov in sodobni učni pristopi k arheološkim virom v osnovnih in srednjih šolah

Prispevek obravnava vlogo materialnih virov skozi različne vidike in predstavlja sodobne učne pristope za delo z materialnimi viri tako v osnovnih kot srednjih šolah, s posebnim poudarkom na arheoloških virih. Pedagoški programi z arheološkimi vsebinami in učni pristopi so predstavljeni s pomočjo analize spletno dostopnih slovenskih muzejev iz leta 2020. Podrobno so opisani tisti primeri učnih pristopov k arheološkim virom v slovenskih muzejih za osnovnošolce in srednješolce, ki temeljijo na izkustvenem učenju, medpredmetnem povezovanju, učnih ogledih ter kreativnem in veččutnem učenju. Prispevek izpostavlja tudi pomembnost vloge materialnih virov pri pouku zgodovine v prihodnosti.

Ključne besede: materialni viri, arheološki viri, učni pristopi, muzeji, pedagoški programi, pouk zgodovine.

Špela Bezjak, MA, Assistant, University of Ljubljana, Faculty of Arts, Department of History, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, spela.bezjak@ff.uni-lj.si

The Role of Material Sources and Modern Teaching Approaches in Basic and Secondary Schools

The article deals with the role of material sources through different aspects and presents modern teaching approaches for working with material sources both in basic and secondary schools, with a particular emphasis on archaeological sources. Teaching programmes with archaeological topics and teaching approaches are presented by way of an analysis of Slovene museums that were accessible online in 2020. The author describes in detail examples of teaching approaches to archaeological sources found in Slovene museums for basic and secondary-school students that are based on experimental learning, interdisciplinary curriculum integration, educational visits, as well as on creative and multisensory learning. The article highlights the importance of the role of material sources in teaching history in future.

Keywords: material sources, archaeological sources, teaching approaches, museums, teaching programmes, teaching history.

Vloga materialnih virov

Zgodovinski viri so pri pouku zgodovine pomemben segment vizualizacije in ponazoritve učiteljeve razlage obravnavane učne snovi tako v osnovnih kot v srednjih šolah. S povečanjem aktivne vloge učencev, pogostejšo implementacijo slikovnega in pisnega gradiva v učbenike ter s pogostejšim uvajanjem nalog z zgodovinskimi viri se njihova vloga in pomen pri zgodovini v osnovnih in srednjih šolah v Sloveniji nenehno povečujeta.

Zgodovinska znanost temelji na zgodovinskih virih, njihovem kritičnem pretresu, primerjanju, ugotavljanju zanesljivosti in njihovem sintetiziranju. Prav to dejstvo je treba nujno upoštevati in na prvo mesto med vsemi učnimi viri v učnem procesu postaviti zgodovinske vire.¹ Prav ti namreč dajejo pravo materialno podlago za resnično umevanje zgodovinskih dejstev in pojavov; ne samo da širijo že v učbenikih dane zgodovinske sinteze, ampak jih tudi poglobijo, zaradi česar postane učencem gradivo bolj razumljivo, pouk zgodovine pa bolj življenjski.²

Učenci in dijaki se s pojmovanjem in konceptualizacijo zgodovinskih virov prvič srečajo v šestem razredu osnovnošolskega in pozneje v prvem letniku srednješolskega izobraževanja pri predmetu zgodovina.³

Splošni cilji osnovnošolskega učnega načrta za zgodovino izpostavljajo uporabo večperspektivnih zgodovinskih virov. Prav tako omenjajo pomen različnih interpretacij zgodovinskih virov iz strokovne literature kot primerov, zgledov in izkušenj, ki vplivajo na učenčevo oblikovanje stališč in vrednot.⁴ Učni načrt poudarja tudi, da naj učenci »pri pouku izostrijo spretnost preprostega zgodovinskega raziskovanja ob delu z raznimi zgodovinskimi viri iz različnih medijev, v katerih bodo znali poiskati dokaze in argumente za svoje sklepe, poglede, mnenja ter stališča in jih znali tudi zagovarjati«.⁵

¹ Weber, Zgodovinski viri, str. 381.

² Weber, Teorija in praksa, str. 64–65.

³ Več o analizi učnih načrtov za zgodovino v: Trškan, Danijela, Role of Material Sources (with Emphasis on Archaeological Sources) in History Curricula of Elementary Schools in Slovenia. Danijela Trškan, Špela Bezjak (ur.): *Archaeological Education and Heritage: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, 2020, str. 265–276.

⁴ Kunaver idr., Učni načrt. Program, str. 5–6.

⁵ Prav tam, str. 4.

Podobno kot v osnovnošolskem so tudi v srednješolskem učnem načrtu za zgodovino v gimnazijah opredeljeni cilji povezani z delom in pojmovanjem zgodovinskih virov, ki se nanašajo na razvijanje spretnosti ter veščin. Učni načrt za zgodovino v gimnazijah poudarja učne cilje, kjer dijaki »razvijajo spretnosti zbiranja in izbiranja, analize, sinteze, kritične presoje vrednosti in uporabnosti informacij in zgodovinskih virov«⁶. Cilji učnega načrta, ki se nanašajo na razvijanje spretnosti in veščin, izpostavljajo učenje iz »večperspektivnih zgodovinskih virov, ki so dostopni prek vključevanja IKT v pouk zgodovine«.⁷ Delo z viri je v učnem načrtu predlagano pri več zgodovinskih tematikah, vendar posebej dela z materialnimi viri, podobno kot osnovnošolski učni načrt, ne izpostavlja.

Šolski učbeniki zgodovinske vire delijo po uveljavljenem merilu glede na to, ali je bil vir priča zgodovinskemu dogodku, tj. na primarne, sekundarne in terciarne vire, ali glede na obliko vira, kjer jih po sodobnih tipoloških izhodiščih delijo na materialne, pisne, ustne, avdiovizualne ter abstraktne vire.⁸ Med materialne vire učbeniki uvrščajo ostanke starih zgradb, posod, orodja, orožja, nakita, pohištva, še posebej pa artefakte iz najstarejših obdobj, npr. prazgodovine, kjer so edine priče človekovega delovanja in življenja.⁹

Učitelji pogosto v pouk zgodovine vključujejo delo z zgodovinskimi viri, zlasti pisne in slikovne vire, v manjši meri pa je v učni proces vključeno aktivno delo z materialnimi viri. Materialni zgodovinski viri so izredno pomembni za pravilne zgodovinske predstave in sodbe, ki nam šele v povezavi s pisnimi viri omogočajo dovolj realno podobo o razvoju v preteklosti.¹⁰ Pogosto predstavljajo prvi stik učenca s preteklostjo, ki jim nemalokrat predstavlja le abstraktno pojmovanje kronoloških dogodkov, zato je možnost nazorne razlage tematik ali možnost izkustvenega učenja s pomočjo materialnih virov nujno potrebna.

Učenje z materialnimi viri omogoča, da učence k spoznavanju vira vodijo ustrezna vprašanja, s pomočjo katerih lahko učenci lažje razvijejo svoje zgodovinsko razmišljanje. Ravno opazovanje in interpretacija materialnih virov (predmetov ali arheoloških najdb) predstavljata ključno izobraževalno izkušnjo za izboljšanje zgodovinskega razmišljanja učencev.¹¹ Materialni viri so lahko uporabljeni kot elementi za učenje novih konceptov s pomočjo opazovanja, dotikanja, vonjanja, razvrščanja, kontekstualizacije, sestavljanja ipd. S pomočjo materialnih virov lahko učenci skozi sistematično analizo, ki vključuje morfološke, funkcionalne, tehnične, ekonomske, sociološke, estetske in zgodovinsko-kulturne vidike preteklosti, lažje razumejo delovanje, razmere v času, procese, posledice procesa, karakteristike, značilnosti nekega časa ipd.¹²

⁶ Kunaver idr., *Učni načrt. Zgodovina*, str. 8.

⁷ Prav tam.

⁸ Bregar Mazzini, Oblak, Roudi, *Zgodovina 6*, str. 18–19.

⁹ Brodnik, *Zgodovina 1*, str. 17.

¹⁰ Weber, *Teorija in praksa*, str. 69.

¹¹ Pinto, *Learning History*, str. 134.

¹² Santacana in Llonch, 2012 v: Pinto, *Learning History*, str. 137.

Vloga muzejev in materialni viri

V zadnjih nekaj desetletjih se je vloga muzejev precej spremenila. Muzeji poleg konservatorsko-restavratorske vloge kot javne vzgojno-izobraževalne institucije pomembno krepijo tudi izobraževalno vlogo.¹³ Muzej predstavlja *»dodatni vir za pouk zgodovine, ponuja dokaze za spremembe in kontinuiteto, podaja slikovit prikaz načina življenja ljudi, omogoča lažje vživljanje v načine življenja ljudi, pospešuje individualno ali skupinsko učenje ter predstavlja vir za projekte in raziskave učencev«*.¹⁴

Izobraževalna vloga muzejev je določena s cilji in smernicami učnih načrtov, ki spodbujajo obisk muzeja. Poudariti velja, da oba učna načrta za zgodovino v osnovnih in srednjih šolah spodbujata tudi sodelovanje s kulturno-izobraževalnimi institucijami, povezanimi z zgodovino in kulturno dediščino.

Kot možna dopolnilna izobraževalna dejavnost je vloga muzeja in muzejskega dela, navedena v učnem načrtu za zgodovino v osnovni šoli in v učnem načrtu za zgodovino v gimnazijah. Po učnih načrtih za zgodovino v osnovni šoli je za sodobni pouk zgodovine sodelovanje z muzeji in drugimi institucijami, povezanimi z zgodovino in kulturno dediščino, izrednega pomena in predstavlja enega od ključnih splošnih ciljev učnega načrta.¹⁵ Ob tem namreč učenci *»razvijajo spretnosti iskanja in zbiranja novih informacij ter razvijajo spoštljiv in odgovoren odnos do ohranjanja in varovanja kulturne dediščine«*.¹⁶ Didaktična priporočila učnega načrta za gimnazije poudarjajo muzejsko delo kot eno od oblik alternativnega pouka, v katerega spadajo tudi različni interdisciplinarni projekti, ekskurzije, terensko delo ipd.¹⁷ Muzejsko delo je razumljeno kot *»samostojen ali sestavni del terenskega dela, ekskurzij in drugih oblik izvenšolskega dela«*.¹⁸

Kljub priporočilu učnih načrtov za zgodovino v osnovnih in srednjih šolah k uporabi različnih zgodovinskih virov, je večino materialnih virov težko vključiti v pouk zgodovine v razredu. Glavni razlog je predvsem v tem, da je večina virov v muzejih ali na terenu, zaradi česar je za ogled in spoznavanje le-teh treba organizirati ekskurzije ali učne ure v muzejih ter arhivih!¹⁹ Sodobne učne pristope k materialnim virom namreč najpogosteje izvajajo muzejski pedagogi v sklopu pedagoških dejavnosti v različnih vzgojno-izobraževalnih institucijah. Znotraj le-teh so materialni viri primarno orodje za podajanje zanimive, nazorne razlage, ter vir za razumevanje določenega zgodovinskega obdobja.

Glede na pomen učenja z materialnimi viri bomo v nadaljevanju predstavili učne pristope, ki so primerni za delo z materialnimi viri, in opisali primere pedagoških programov v slovenskih muzejih, ki ponujajo zanimive delavnice z

¹³ Isa, Zakaria, *Museums and Education*, str. 94.

¹⁴ Stradling, 2004 v: Trškan, *Didaktika zgodovine*, str. 268.

¹⁵ Kunaver idr., *Učni načrt. Program*, str. 6.

¹⁶ Prav tam, str. 41.

¹⁷ Kunaver idr., *Učni načrt. Zgodovina*, str. 57.

¹⁸ Trškan, *Lokalna zgodovina*, str. 62.

¹⁹ Potočnik, *Viri in pouk*, str. 15.

arheološkimi vsebinami. Arheološke vsebine oz. vire smo izbrali, ker smo lahko tako bolj natančno ugotovili, kateri slovenski muzeji imajo arheološke zbirke in kakšne učne pristope v svojih delavnicah na to vrsto materialnih virov ponujajo tako za osnovnošolce kot za srednješolce.

Sodobni učni pristopi k materialnim virom

Glavni namen uporabe sodobnih učnih pristopov k materialnim virom je spodbujanje aktivne vloge učencev, krepitev njihove motivacije, razvijanje spretnosti in veščin, boljše razumevanje zgodovinskih tematik ter spodbujanje pozitivnega vrednotenja kulturne dediščine. Pomembno je izpostaviti, da smernice osnovnošolskih in gimnazijskih učnih načrtov za zgodovino spodbujajo aktivne učne pristope pri pouku zgodovine v razredu ali v okviru kulturno-izobraževalnih institucij.

V nadaljevanju pojasnjujemo naslednje sodobne primere učnih pristopov k materialnim virom: izkustveno učenje, veččutno učenje, medpredmetno poučevanje/interdisciplinarno učenje, učenje z informacijsko in komunikacijsko tehnologijo ter kritično mišljenje.²⁰ Aktivne učne pristope k materialnim virom lahko razdelimo v dve skupini, in sicer v tiste, ki se lahko uporabijo pri pouku zgodovine v razredu (na šoli), ter na tiste, ki se nanašajo na muzeje. Aktivni učni pristopi, namenjeni uporabi v šolah, temeljijo predvsem na medpredmetnem povezovanju in spodbujanju kritičnega mišljenja učencev. Aktivni učni pristopi, ki so primerni v muzejih, pa dajejo poudarek izkustvenemu učenju, kreativnemu izražanju in učenju z uporabo več čutov.

Izkustveno učenje je eden najpomembnejših pristopov v izobraževanju. Pri opredeljevanju izkustvenega učenja ima pglavitno vlogo Kolbov model izkustvenega učenja, ki temelji na učenju, kjer primarni vir učenja predstavljajo izkušnje, prek katerih posameznik spoznava in se uči. Okvir Kolbovih učnih stilov temelji na priložnostih za reševanje problemov, na možnostih za eksperimentiranje, na razmišljanju in izkušnjah.²¹ Kolb cikel izkustvenega učenja začne s »konkretnimi izkušnjami, ki so podlaga za opazovanje in razmislek, ki vodijo k ustvarjanju abstraktnih konceptov in preizkušanju teh konceptov s postopki testiranja v novih izkušnjah«.²² Ta cikel učenja vključuje ustvarjalno napetost med dvema poloma prednostnih učnih metod: »razmišljanje (razvijanje abstraktnih konceptov) ali čustvovanje (konkretna izkušnja) in izvajanje (eksperimentiranje) ali gledanje (reflektivno opazovanje)«.²³ Štirje temeljni učni stili po Kolbu so torej preizkuševalec (konvergentni učni stil), kjer kot načina učenja prevladujeta abstraktna konceptualizacija in aktivno eksperimentiranje, sanjač (divergentni učni stil), kjer sta prevladujoča načina učenja konkretno izkušanje in razmišljujoče opazovanje,

²⁰ Več o sodobnih učnih pristopih v: Bezjak, Špela, *Active Learning Approaches to Archaeological Sources*. Danijela Trškan, Špela Bezjak (ur.): *Archaeological Education and Heritage: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, 2020, str. 279–294.

²¹ Cole, *Towards an Assessment*, str. 146.

²² Kolb, 1984 v: Henson, *Archaeology and Education*, str. 46.

²³ Prav tam, str. 46–47.

mislec (asimilativni učni stil), kjer kot načina učenja prevladujeta razmišljujoče opazovanje in abstraktna konceptualizacija, ter dejavnež (akomodativni učni stil), kjer sta prevladujoča načina učenja aktivno eksperimentiranje in konkretno izkušanje.²⁴ Izkusveno učenje v muzeju in izkusveno učenje z materialnimi viri temeljita na aktivni vpletenosti učenca v izkušnjo, hkrati pa mu omogočata ponotranjenje izkušnje, kar vsak učenec počne na svoj način.²⁵

Veččutno učenje je učenje z uporabo več čutov, ki je pogosto zasnovano tako, da se učencem pri učenju omogoča aktiviranje več čutov, in sicer prek tipa, voja, sluha ter okušanja. Uporaba različnih učnih stilov učencem omogoča, da spoznavajo s pomočjo različnih čutil prek vizualnih dražljajev, zvokov in jezika, s taktilnimi eksponati ter gibi. Model učenja VAK (vizualno-avditivno-kinestetičen model učenja) najosnovnejše učne stile razvrsti v tri sklope: »*slušno učenje (učenje s poslušanjem)*, »*vizualno učenje (učenje z gledanjem)* in »*kinestetično učenje (učenje z akcijo)*«. ²⁶ Omenjeni učni stili se lahko uporabijo zlasti v muzejih in pri delu z materialnimi viri, saj se s tem omogoči učenje z opazovanjem in tipanjem originalov ali replik materialnih virov, ki so povezani z obravnavano učno snovjo. S tem se omogoča, da učenci razvijajo dodatne spretnosti v primerjavi s tradicionalnim poučevanjem v razredu, kjer pogosto prevladuje razlaga učitelja.

Eden najpogostejših pristopov aktivnega učenja k materialnim virom je *medpredmetno poučevanje oz. interdisciplinarno učenje*. Medpredmetno poučevanje je učni pristop, s pomočjo katerega se določena učna enota poučuje kot presečišče različnih kurikularnih disciplin, ki jih združuje v smiselno pomensko zvezo. Zanj je značilno, da učenje in poučevanje obravnava na celovit način, ki vključuje učenčevo telo, misli, občutke, predhodne izkušnje, intuicijo.²⁷ Različne definicije medpredmetnega povezovanja pri pouku vključujejo »*povezovanje predmetov ali področij; poudarek na projektnem delu; vire, ki ne vključujejo le učbenikov; povezave med koncepti; tematske vsebinske sklope kot organizacijski princip; prilagojen urnik ter prilagojeno razvrščanje učencev v skupine*«. ²⁸ V šolah ali muzejih se navadno povezuje znanje iz zgodovine, geografije in slovenščine. Pri materialnih virih pa lahko interdisciplinarno učenje temelji na povezavi med artefakti in tehnologijo, književnostjo, matematiko, znanostjo in umetnostjo idr.²⁹

Učenje z informacijsko in komunikacijsko tehnologijo (v nadaljevanju IKT) je postalo vse bolj aktualno orodje pri učenju in poučevanju s pomočjo materialnih virov, še posebej arheoloških virov.³⁰ Prednost digitalnih orodij je možnost ustvarjanja večpredstavnostnih in interaktivnih predstavitev ali izdelkov. Z IKT lahko učitelji približajo učencem materialne vire na njim najbolj aktualen in sodoben način. Npr. učitelji in učenci lahko pri pouku zgodovine uporabijo 3D-modeliranje

²⁴ Hoogstraet, Heijn Vels, *Kolbova učna teorija*, str. 10.

²⁵ Breznik, *Delo z obiskovalci*, str. 22.

²⁶ Bartlett in Burton, 2009 v: Cole, *Towards an Assessment*, str. 144.

²⁷ Shoemaker, 1989 v: Širec idr., *Medpredmetno povezovanje*, str. 41.

²⁸ Lake, 1994 v: Širec idr., *Medpredmetno povezovanje*, str. 41.

²⁹ Cooper, *Using Artefacts*, str. 95.

³⁰ Gardiner, *Teaching with Technology*, str. 1.

materialnih virov, virtualne sprehode po razstavah ali muzejskih zbirkah ter druge spletne aplikacije, ki lahko ustvarijo spodbudno digitalno učno okolje za učence ter s tem pomembno vplivajo na dvig njihove motivacije za učenje vsebin, ki so morda bolj abstraktne in kompleksnejše.³¹

Kritično mišljenje učencev predstavlja enega od pogostih učnih pristopov k materialnim virom. Pri izvedbi aktivnosti v šoli ali muzeju je namreč pomembno, da so učni pristopi zasnovani na način, ki učencem omogoča kritično vrednotenje in povezovanje različnih konceptov ali zgodovinskih dejstev. Namen kritičnega mišljenja pri delu z materialnimi viri je predvsem razumevanje interakcije med časom, okoljem in ljudmi v najstarejših zgodovinskih obdobjih ter celostno razumevanje zgodovine kot znanstvene discipline. Kritično mišljenje je »*intelektualno urejen proces aktivne in vešče konceptualizacije, uporabe, analize, sinteze in/ali evalvacije informacij, pridobljenih ali oblikovanih na temelju opazovanja, izkušenj, premišljevanja, sklepanja ali komunikacije, ki predstavlja temelj prepričanjem in ravnanju*«. ³² Tudi pri preučevanju materialnih virov učenci razmišljajo oz. domnevajo, se sprašujejo, postavljajo hipoteze, klasificirajo, spoznavajo specifične, testirajo hipoteze in jih na koncu sprejemajo ali zavračajo.³³

Primeri pedagoških programov v slovenskih muzejih, ki se nanašajo na arheološke vsebine

Poslanstvo slovenskih muzejev določata Statut mednarodnega muzejskega sveta (Icom)³⁴ in Zakon o varstvu kulturne dediščine, po katerem je muzej v Sloveniji opredeljen kot »*stalna organizacija v službi družbe in njenega razvoja, ki je odprta za javnost in ki zbira, ohranja, dokumentira, preučuje, interpretira, upravlja in razstavlja dediščino ter posreduje podatke o njej z namenom razvijati zavest o dediščini, širiti vedenje o njenih vrednotah in omogočati uživanje v njej*«. ³⁵

Slovenski muzeji ponujajo različne pedagoške programe, ki se nanašajo na različna zgodovinska obdobja, arheološke vsebine pa so pogosto vključene v pedagoške programe različnih slovenskih muzejev. ³⁶ Vsak muzej ima na spletni strani predstavljene svoje pedagoške programe, na podlagi katerih smo v letu 2020 ugotovili, da v Sloveniji obstaja 20 muzejev, ki nudijo 159 raznolikih pedagoških programov z arheološkimi vsebinami.³⁷ Pedagoški programi se navezujejo na vse-

³¹ Primeri so povzeti po Gardiner, Teaching with Technology.

³² Scriven in Richard, 1987 v: Cokan, *Kaj mora vsak*, str. 6.

³³ Homsey-Messer idr., *Experiencing Archaeology*, str. 4–7.

³⁴ Mednarodni muzejski svet, *Icomov kodeks*, str. 9.

³⁵ Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1), 3. čl.

³⁶ Več o pedagoških programih z arheološkimi vsebinami v: Bezjak, Špela, Educational Programmes with Archaeological Contents in Slovenian Museums. Danijela Trškan, Špela Bezjak (ur.): *Archaeological Education and Heritage: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, 2020, str. 359–375.

³⁷ Pedagoški programi slovenskih muzejev so predstavljeni tudi v: Skupnost muzejev Slovenije, *Pedagoški programi v slovenskih muzejih in galerijah 2014/2016*. Ljubljana, 2014. [Elektronski vir] <http://www.sms-muzeji.si/ckfinder/userfiles/files/PROGRAMI%20V%20SLO->

bine iz obdobja prazgodovine, antike in srednjega veka ter na vsebine, kjer učenci spoznavajo arheologijo kot vedo in poklic arheologa.

Ugotovili smo, da ima najštevilčnejšo in najširšo ponudbo Narodni muzej Slovenije, sledita mu Dolenjski muzej Novo mesto in Pokrajinski muzej Koper, nato Koroški pokrajinski muzej ter Muzej in galerije mesta Ljubljane (Tabela 1). Preostali muzeji imajo manjše število pedagoških programov z arheološkimi vsebinami.

Tabela 1: Število pedagoških programov z arheološkimi vsebinami v slovenskih muzejih³⁸

Slovenski muzeji	Število pedagoških programov z arheološkimi vsebinami
Narodni muzej Slovenije	28
Dolenjski muzej Novo mesto	22
Pokrajinski muzej Koper	14
Koroški pokrajinski muzej	13
Muzej in galerije mesta Ljubljane	12
Posavski muzej Brežice	9
Goriški muzej	8
Pomurski muzej Murska Sobota	6
Ljubljanski grad	6
Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož	5
Pokrajinski muzej Celje	5
Grad Rajhenburg	5
Belokranjski muzej Metlika	5
Slovenski šolski muzej	4
Pokrajinski muzej Maribor	4
Muzej krščanstva na Slovenskem	4
Loški muzej	4
Notranjski muzej Postojna	2
Gorenjski muzej	2
Zavod za kulturo Slovenska Bistrica	1

Arheološke vsebine lahko zajemajo različna zgodovinska obdobja ali teme, zato nas je zanimalo, katere arheološke vsebine so v pedagoških programih slovenskih muzejev najpogostejše in katere najmanj. Pri tem je lahko posamezen pedagoški program vseboval več arheoloških vsebin ali predstavljal več zgodovinskih obdobj. Ugotovili smo, da slovenski muzeji ponujajo najštevilčnejše programe iz obdobja prazgodovine, sledijo programi iz obdobja srednjega veka, nato antike ter sklop, ki smo ga poimenovali arheologija, v katerega smo uvrstili tiste pedagoške programe, kjer učenci spoznavajo arheologijo kot vedo ter poklic arheologa (Tabela 2).

VENSKIH%20MUZEJIH%20IN%20GALERIJAH%202014-2016_dopolnitev.pdf (19. 4. 2020).

³⁸ Število pedagoških programov z arheološkimi vsebinami smo ugotovili s pomočjo spletnih strani slovenskih muzejev v letu 2020.

Tabela 2: Delež posameznih arheoloških vsebin po obdobjih v pedagoških programih slovenskih muzejev³⁹

Arheološke vsebine po obdobjih (po učnem načrtu za zgodovino)	Število pedagoških programov (en program lahko zajema tudi več obdobji)
Arheologija (veda, spoznavanje poklica arheologa ipd.)	30
Prazgodovina	61
Antika	49
Srednji vek	51

Pedagoški programi v muzejih so namenjeni različnim ciljnim skupinam, še posebej učencem in dijakom, zato nas je zanimalo, kolikšen delež posameznih pedagoških programov je namenjen različnim starostnim skupinam, tj. od predšolskih otrok do srednješolcev (Tabela 3). Pri tem je posamezen pedagoški program z arheološkimi vsebinami lahko ustrezen za več starostnih skupin. Ugotovili smo, da je največji delež pedagoških programov z arheološkimi vsebinami namenjen učencem tretje triade osnovne šole. V tem starostnem obdobju se učenci prvič srečajo z zgodovinskimi obdobji, tj. prazgodovino, antiko in srednjim vekom. Nekoliko manjši delež pedagoških programov je namenjen drugi triadi osnovne šole. V tem obdobju se učenci prvič srečajo s pojmom kulturna dediščina in arheologija ter pojmovanjem zgodovinskih virov. Sledi delež pedagoških programov, ki je namenjen prvi triadi učencev, še manjši delež je namenjen srednješolcem, najmanj pedagoških programov z arheološkimi vsebinami pa je namenjenih predšolskim otrokom.

Tabela 3: Število pedagoških programov z arheološkimi vsebinami po posameznih starostnih obdobjih⁴⁰

Starost učencev	Število pedagoških programov z arheološkimi vsebinami (v vseh muzejih skupaj)
Predšolski otroci	29
Prva triada osnovne šole	54
Druga triada osnovne šole	91
Tretja triada osnovne šole	98
Srednješolci	44

³⁹ Delež posameznih arheoloških vsebin po obdobjih v pedagoških programih slovenskih muzejev smo ugotovili s pomočjo spletnih strani slovenskih muzejev v letu 2020.

⁴⁰ Število pedagoških programov z arheološkimi vsebinami po posameznih starostnih obdobjih smo ugotovili s pomočjo spletnih strani slovenskih muzejev v letu 2020.

Primeri sodobnih učnih pristopov k arheološkim virom v slovenskih muzejih za osnovnošolce in srednješolce

Učni pristopi so v muzejih lahko zelo raznoliki in predstavljajo kombinacijo učnih strategij, ki so delno odvisne od namena, okoliščin ter zahtevnosti učne vsebine. Muzejske dejavnosti s svojimi učnimi pristopi pogosto spodbujajo raziskovanje, preučevanje, opazovanje, pisno in ustno sporočanje, vživljanje, sodelovalne veščine skozi sodelovalno in skupinsko učenje, sklepanje oz. sintetiziranje in reševanje problemov ter prav tako navdušenje, uživanje, veselje, spoštovanje, vrednote, radovednost, samozavest, zavedanje, skrb in varstvo.⁴¹

Pri pregledu pedagoških programov z arheološkimi vsebinami v slovenskih muzejih smo ugotovili, da sta učna pristopa razlaga in razgovor prisotna v vseh pedagoških programih z arheološkimi vsebinami. Drugi najpogostejši pristopi so izkustveno učenje, medpredmetno učenje, učni ogledi, kreativno izražanje, demonstracija virov in veččutno učenje (Tabela 4). Učni pristopi, ki se v pedagoških programih z arheološkimi vsebinami najmanj uporabljajo, so prikazovanje virov v 3D, projektno učenje, učenje z ustvarjalnimi gibi in praktično usposabljanje z delom v muzeju (za srednješolce). Pri pedagoških programih zasledimo tudi manjši delež zgodovinskih učnih sprehodov, učenja s slikovnim gradivom, učenja s kartografskim gradivom (zemljevidi) in učenja s pomočjo lutk.

⁴¹ Wright, 1996 v: Trškan, *Lokalna zgodovina*, str. 69.

Tabela 4: Učni pristopi v pedagoških programih z arheološkimi vsebinami v slovenskih muzejih

Vrste učnih pristopov	Število omemb učnih pristopov v pedagoških programih z arheološkimi vsebinami v slovenskih muzejih
Razlaga	159
Razgovor	159
Izkustveno učenje (igra vlog, simulacija)	77
Medpredmetno učenje	74
Kreativno izražanje	67
Učni ogledi (v muzeju, zunaj muzeja)	67
Demonstracija virov	62
Veččutno učenje	55
Demonstracija dela (arheologa, konservatorja idr.)	29
Kritično mišljenje učencev	24
Raziskovalno učenje	16
Učenje z delovnimi listi	16
Učenje z igro (kviz, križanka, pantomima, družabne igre, srednjeveške in rimske igre ipd.)	14
Učenje z IKT (uporaba mobilnega telefona, video vsebine)	12
Učenje z zgodbami	9
Sodelovalno učenje (sodelovalno skupinsko delo)	8
Samostojno delo (individualno učenje)	7
Reševanje problemov	6
Modeliranje (izdelovanje maket, modelov, ročnih izdelkov ipd.)	6
Učenje s časovnim trakom	5
Merjenje	3
Učenje s pomočjo lutk	2
Učenje s kartografskim gradivom (zemljevidi)	2
Učni sprehodi	2
Učenje s slikovnim gradivom/z ilustracijami	2
Prikazovanje virov v 3D	1
Projektno učenje	1
Učenje z ustvarjalnimi gibi	1
Praktično usposabljanje v muzeju z delom (za srednješolce)	1

V nadaljevanju predstavljamo konkretne delavnice za izkustveno učenje, medpredmetno povezovanje, učne ogledе, kreativno in veččutno učenje v slovenskih muzejih.

⁴² Število omemb učnih pristopov v pedagoških programih z arheološkimi vsebinami smo ugotovili s pomočjo spletnih strani slovenskih muzejev v letu 2020.

Primeri izkustvenega učenja z arheološkimi viri v slovenskih muzejih so delavnice, kjer se učenci vživljajo v vlogo arheologa (Goriški muzej, Muzej in galerije mesta Ljubljane, Pokrajinski muzej Koper, Narodni muzej Slovenije), restavradorja-konservatorja (Belokranjski muzej Metlika, Dolenjski muzej Novo mesto, Goriški muzej, Koroški pokrajinski muzej), kamnoseka (Koroški pokrajinski muzej), rimskega vojščaka (Narodni muzej Slovenije), rimskega učenca (Slovenski šolski muzej), srednjeveškega pisarja ipd. (Muzej krščanstva na Slovenskem). Ob vživljanju v vlogo Rimljanov lahko učenci npr. oblečejo rimska oblačila, obedujejo leže na trikliniju, sedejo na rimsko javno stranišče in se preizkusijo v gledališki igri z maskami.⁴³

V pedagoških programih z arheološkimi vsebinami je pogosta uporaba med-predmetnega povezovanja, saj arheološke vsebine omogočajo učenje s prekrivanjem umetnosti, humanistike in znanosti.⁴⁴ Arheološke vsebine pedagoških aktivnosti se najpogosteje povezujejo s področjem likovne umetnosti, kot je ustvarjanje v različnih likovnih tehnikah – monotipija, sitotisk (Dolenjski muzej Novo mesto) in v tehniki svaljkov ali tehniki ščipanja (Koroški pokrajinski muzej); s področjem tehnike, kot je obdelovanje kovin ali drugih materialov, kot so kamen, železo, bron (Dolenjski muzej Novo mesto, Narodni muzej Slovenije); s področjem matematike, kot sta merjenje deblaka (Narodni muzej Slovenije) in merjenje arheoloških najdb v peskovniku (Goriški muzej); s področjem geografije, kot sta spoznavanje in delo s fosili (Goriški muzej) ali uporaba zemljevidov in geografsko lociranje (Muzej in galerije mesta Ljubljane, Narodni muzej Slovenije); ter s področjem jezika, kot je spoznavanje različnih pisav, kot so rimska (Narodni muzej Slovenije, Slovenski šolski muzej), sumerska (Slovenski šolski muzej) in glagolica (Pokrajinski muzej Koper).

Slovenski muzeji ponujajo tudi učne ogledе v muzeju ali zunaj njega. Primer je ogled arheoloških parkov, kjer si učenci ogledajo prazgodovinsko (Narodni muzej Slovenije), rimsko naselje (Muzej in galerije mesta Ljubljane, Zavod za kulturo Slovenska Bistrica) ali aktualno arheološko izkopavanje (Dolenjski muzej Novo mesto). Učne ogledе ponujata arheološki park Ad Pirum (Narodni muzej Slovenije) in arheološki park Emona (Muzej in galerije mesta Ljubljane). Učni ogledi potekajo tudi po starih mestnih središčih (Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož, Muzej in galerije mesta Ljubljane); ob srednjeveškem mestnem obzidju (Goriški muzej, Koroški pokrajinski muzej); ob poznorimski trdnjavi (Narodni muzej Slovenije); v rimskem lapidariju na Ptuj (Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož) in v Ljubljani (Narodni muzej Slovenije).

Eden od pogosto uporabljenih učnih pristopov v slovenskih muzejih je tudi kreativno učenje, kjer si učenci znanje pridobivajo z ustvarjalnim in praktičnim delom. Primer kreativnega učenja v pedagoških programih z arheološkimi vsebinami je izdelovanje nakita, kot so prstan in broška po vzoru iz železne dobe (Posavski muzej Brežice) ali verižice, uhani in zaponke po rimskem vzoru (Koroški pokrajinski muzej); izdelava makete prazgodovinskega bivališča (Muzej in galerije mesta Ljubljane,

⁴³ Vošnjak idr., *Za uka željne*, str. 30.

⁴⁴ Corbishley, 2011; Kenn, 1999; Zimmerman idr., 1994 v: Cole, *Towards an Assessment*, str. 98.

Narodni muzej Slovenije) ali srednjeveškega gradu z lepenko (Belokranjski muzej Metlika) ali lesenimi gradniki (Grad Rajhenburg); sestavljanje in lepljenje keramike (Koroški pokrajinski muzej, Narodni muzej Slovenije, Goriški muzej), lahko tudi dopolnjevanje manjkajočih delov in njihovo barvno toniranje (Goriški muzej); ustvarjanje slike v situlski umetnosti (Dolenjski muzej Novo mesto); izdelava preprostega orodja in orožja, kot sta motika in kamnita sekira (Dolenjski muzej Novo mesto, Gorenjski muzej), ali viteškega meča (Narodni muzej Slovenije); šivanje oblačil iz živalskih kož (Dolenjski muzej Novo mesto); tkanje s pomočjo manjših lesenih statev (Muzej in galerije mesta Ljubljane, Narodni muzej Slovenije, Pomurski muzej Murska Sobota); izdelava mošnjička za kovance (Grad Rajhenburg); vklesavanje rimskih črk v siporeks (Koroški pokrajinski muzej), izdelava srednjeveških iger iz naravnih materialov (Koroški pokrajinski muzej); izdelava glinenih posod (Dolenjski muzej Novo mesto, Goriški muzej) in pečatov ali oljenk (Koroški pokrajinski muzej, Muzej in galerije mesta Ljubljane); izdelava mozaika (Pokrajinski muzej Koper, Posavski muzej Brežice); ustvarjanje inicialk po vzoru srednjeveških piscev (Muzej krščanstva na Slovenskem) in izdelava neandertalčeve piščali (Narodni muzej Slovenije).

Veččutno učenje je v slovenskih pedagoških programih z arheološkimi vsebinami vidno v učnih pristopih, ki omogočajo učencem učenje z uporabo različnih čutov: vida, sluha, vonja, okusa in tipa. V slovenskih muzejih je ta pristop viden v pedagoških dejavnostih, kjer učenci lahko fi zično tipajo replike arheoloških virov, kot tudi pri praktičnem raziskovalnem delu arheologa (Goriški muzej, Muzej in galerije mesta Ljubljane, Pokrajinski muzej Koper, Narodni muzej Slovenije), pri tipanju materialnih virov na razstavi ali delavnicah (Muzej in galerije mesta Ljubljane, Narodni muzej Slovenije), pri okušanju kruha, ki so ga spekli po rimskem vzoru (Koroški pokrajinski muzej), pri okušanju srednjeveških piškotov (Muzej in galerije mesta Ljubljane) ter pri vonjanju rimskih in srednjeveških začimb (Narodni muzej Slovenije, Muzej in galerije mesta Ljubljane). Veččutno učenje smo zaznali tudi pri poslušanju srednjeveške glasbe (Narodni muzej Slovenije) in igranju na repliko neandertalčeve piščali (Narodni muzej Slovenije).

Materialni viri pri pouku zgodovine v prihodnosti

Kadar razmišljamo o vlogi zgodovinskih virov pri pouku zgodovine, sta pomembni predvsem njihova metodična uporabnost in učna učinkovitost v duhu tematskih ciljev učnega načrta.⁴⁵ Pomembno je, katere učne vsebinske elemente ali didaktične poudarke v določeni temi bo določen vir posebej obogatil, konkretiziral in izpostavil ter v kolikšni meri bo učencem dostopen pouk samostojnega odkrivanja in dela.⁴⁶ Šolska uporaba virov je v skladu s sodobnimi načeli ustvarjalnega pouka zgodovine, vendar pa ni povsem zadovoljivo, da so viri uporabljeni samo kot informator o zgodovinskem dogajanju, temveč jih je treba uporabiti tudi za sintezo, analizo, aktualizacijo in problematizacijo.⁴⁷

⁴⁵ Potočnik, *Viri in pouk*, str. 143–144.

⁴⁶ Prav tam, str. 144.

⁴⁷ Prav tam.

Slovenski raziskovalci didaktike zgodovine so se v preteklosti ukvarjali bolj z vsebinskimi spremembami v osnovnošolskih in srednješolskih učnih načrtih (Trojar, 1993; Brodnik, 2011; Trškan, 2014; Trškan, 2016b; Trškan, Bezjak, 2021) ter s pisnimi, slikovnimi ali ustnimi viri (Potočnik, 2013; Trškan, 2016a; Trškan, 2018⁴⁹); prav tako so pisali tudi o pomenu dela z materialnimi viri zunaj razreda ter o pomenu terenskega in muzejskega dela pri pouku zgodovine (Weber, 1981; Trškan, 2007; Potočnik, 2013; Trškan, 2015⁵⁰), v manjši meri pa so raziskovali učne pristope k materialnim virom v učilnici in zunaj šole (Weber, 1987⁵¹).

Čeprav je vloga zgodovinskih virov sicer močno poudarjena v učnih načrtih za zgodovino v osnovnih šolah in gimnazijah, ni nikjer specifično izpostavljen pomen materialnih virov pri pouku zgodovine. Učni načrti sicer poudarjajo razvoj veščin in spretnosti pri delu z viri, vendar je le malo konkretnih smernic in primerov, ki bi jih učitelji zgodovine praktično lahko implementirali v sam pouk v učilnici. Več je namreč priporočil glede obiska muzejev, izvedbe terenskega dela in ekskurzij. Ugotavljamo, da slovenski muzeji ponujajo raznolike pedagoške programe s sodobnimi učnimi pristopi, ki omogočajo, da si učenci pridobijo pristno muzejsko izkušnjo, krepijo pozitiven odnos do kulturne dediščine, poglobljajo razumevanje vsebine ter si z aktivnim sodelovanjem krepijo veščine dela z zgodovinskimi viri.

Vloga materialnih virov pri pouku zgodovine ima za razumevanje in pravilno zgodovinsko konceptualizacijo učencev precej večji pomen, kot ga dojema večina učiteljev zgodovine, zato predlagamo, da se pri pouku zgodovine v osnovnih in srednjih šolah več pozornosti posveti tudi tej vrsti zgodovinskih virov.

Literatura

- Bezjak, Špela, *Active Learning Approaches to Archaeological Sources*. Danijela Trškan, Špela Bezjak (ur.): *Archaeological Education and Heritage: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, 2020, str. 279–294.
- Bezjak, Špela, *Educational Programmes with Archaeological Contents in Slovenian Museums*. Danijela Trškan, Špela Bezjak (ur.): *Archaeological Education and Heritage: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, 2020, str. 359–375.
- Bregar Mazzini, Sonja, Oblak, Mirjam, Roudi, Bernarda, *Zgodovina 6. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2016.
- Brodnik, Vilma, Jernejčič, Robert A., Radonjič, Zoran, Urankar-Dornik, Tjaša, *Zgodovina 1. Učbenik za 1. letnik gimnazije*. Ljubljana: DZS, 2008.

⁴⁸ V oklepaju navedena dela so: Trojar, *Sodobni pogledi*; Brodnik, *Poučevanje gospodarske*; Trškan, *Državljska vzgoja*; Trškan, *Vpliv osamosvojitve Slovenije*; Trškan, Bezjak, *Teaching History*.

⁴⁹ V oklepaju navedena dela so: Potočnik, *Viri in pouk*; Trškan, *Didaktika zgodovine*; Trškan, *Ustni viri*.

⁵⁰ V oklepaju navedena dela so: Weber, *Teorija in praksa*; Trškan, *Lokalna zgodovina*; Potočnik, *Viri in pouk*; Trškan, *The Role of Local History*.

⁵¹ Weber, *Zgodovinski viri*.

- Brodnik, Vilma, *Poučevanje gospodarske in socialne zgodovine Slovencev v 19. stoletju: posodobitve pouka v gimnazijski praksi*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2011.
- Breznik, Andreja, *Delo z obiskovalci. Posebni del – muzejsko področje*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2019. [Elektronski vir] https://www.nms.si/si/fi/les/default/muzej/sluzba-za-premicno-dediscino/izobrazevanje-dec-2018/1-Breznik_Delo-z-obiskovalci.pdf (14. 4. 2020).
- Cokan, Peter, *Kaj mora vsak učitelj vedeti o kritičnem razmišljanju?!* Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije, 2011. [Elektronski vir] <https://www.zpms.si/wp-content/uploads/2019/11/Kaj-mora-vsak-u%C4%8Ditelj-vedeti-o-kriti%C4%8Dnem-mi%C5%A1ljenju.pdf> (20. 7. 2020).
- Cole, Trudie, *Towards an Assessment of the Value of Archaeological Education for Primary School Pupils. PhD Thesis*. London: University College London, 2014. [Elektronski vir] https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1417412/1/Trudie%20Cole%20e%20thesis%20vol%201_redacted.pdf (2. 4. 2020).
- Cooper, Hilary, Using Artefacts to Teach Historical Thinking Skills to Young Children. Danijela Trškan, Špela Bezjak (ur.): *Archaeological Education and Heritage: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, 2020, str. 93–114.
- Gardiner, Caroline, Teaching with Technology: Digital Tools for Archaeological Education. *Journal of Archaeology and Education*, Vol. 3, Iss. 6, 2019, str. 1–19. [Elektronski vir] <https://digitalcommons.library.umaine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1016&context=jae> (5. 4. 2020).
- Henson, Don, Archaeology and Education. Gabriel Moshenska (ur.): *Key Concepts in Public Archaeology* JSTOR: UCL Press, 2017, str. 43–59. [Elektronski vir] <https://www.jstor.org/stable/pdf/j.ctt1vxm8r7.8.pdf?refreqid=excelsior%3A0aa1c469702880492ad0df910008d503> (14. 4. 2020).
- Homsey-Messer, Lara, Michaud, S. Tracy, Lockard Reed, Angela, Bobo, Victoria, *Experiencing Archaeology: a Laboratory Manual of Classroom Activities, Demonstrations and Minilabs for Introductory Archaeology*. New York: Berghahn Books, 2019.
- Hoogstraat, Els, Heijn Vels, Annemarie, *Kolbova učna teorija v muzeju: sanjač, mislec, preizkuševalec, dejavnež*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2015. [Elektronski vir] http://www.sms-muzeji.si/ckfinder/userfiles/files/kolbova_teorija_spread.pdf (14. 4. 2020).
- Isa, Badrul, Zakaria Zuraimi, *Museums and Education: Theoretical Approaches and Implications for Asian Universities*. Shah Alam: Universiti Teknologi MARA (UiTM), 2007. [Elektronski vir] https://www.researchgate.net/publication/277156491_Museums_and_Education_Theoretical_Approaches_and_Implications_for_Asian_Universities (22. 4. 2020).
- Kunaver, Vojko idr. *Učni načrt. Zgodovina: gimnazija: splošna gimnazija: obvezni predmet*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2008. [Elektronski vir] http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2015/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_zgodovina_280_ur_gimn.pdf (18. 4. 2020).
- Kunaver, Vojko idr. *Učni načrt. Program osnovna šola. Zgodovina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2011. [Elektronski vir] http://www.mizs.gov.si/fi/leadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_zgodovina.pdf (18. 4. 2020).
- Mednarodni muzejski svet, *Icomov kodeks muzejske etike*. Ljubljana: Društvo ICOM, 2005. [Elektronski vir] http://www.icom-slovenia.si/fi/leadmin/user_upload/dokumenti/eticni_kodeks/eticni_kodeks.pdf (20. 4. 2020).
- Pinto, Helena, Learning History by Inferring from Archaeological Objects in the Classroom. Danijela Trškan, Špela Bezjak (ur.): *Archaeological Education and Heritage: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, 2020, str. 151–172.

- Potočnik, Dragan, *Viri in pouk zgodovine*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2013.
- Skupnost muzejev Slovenije, *Pedagoški programi v slovenskih muzejih in galerijah 2014/2016*. Ljubljana, 2014. [Elektronski vir] http://www.sms-muzeji.si/ckfinder/userfiles/files/PROGRAMI%20V%20SLOVENSKIH%20MUZEJIH%20IN%20GALERIJAH%202014-2016_dopolnitev.pdf (19. 4. 2020).
- Širec, Alojz, Arzenšek, Katja, Deutsch, Suzana, Košpenda, Vanja, Kumer, Vesna, Laco, Johann, Lamut, Nevenka, Lazar, Jolanda, Medpredmetno povezovanje kot strategija za kakovostno učenje učencev v osnovni šoli. *Vodenje v vzgoji in izobraževanju*, Vol. 9, Iss. 1, 2011, str. 33–58. [Elektronski vir] <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-TW57QGYK/8452b189-a08e-4788-b709-16754f152191/PDF> (6. 4. 2020).
- Trojar, Štefan, *Sodobni pogledi na pouk zgodovine. Reformne težnje pri družboslovnih učnih predmetih*. Ljubljana: DZS, 1993.
- Trškan, Danijela, *Lokalna zgodovina – učenje z odkrivanjem*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2007.
- Trškan, Danijela, Državljska vzgoja v učnih načrtih za zgodovino v osnovnih in srednjih šolah. *Pedagoška obzorja*, letn. 29, št. 3/4, 2014, str. 3–17.
- Trškan, Danijela, *Didaktika zgodovine 1996-2016: (prispevki k zgodovini v šoli)*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2016a.
- Trškan, Danijela, Vpliv osamosvojitve Slovenije na predmet zgodovina na vseh šolskih stopnjah. *Acta Histriae*, letn. 24, št. 2, 2016b, str. 381–400. [Elektronski vir] <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-ZHZ00DK8/d81f6e32-6faf-4d3e-8e4a-64b04c69eec8/PDF> (20. 5. 2020).
- Trškan, Danijela, The Role of Local History in Elementary and Secondary Schools in Slovenia: An Evaluation of the Centre for School and Outdoor Education. *Panta Rei: revista digital de ciencia y didáctica de la historia*, 2017, str. 123–134. [Elektronski vir] doi: 10.6018/pantarei/2017/8 (15. 9. 2021).
- Trškan, Danijela, *Ustni viri kot del kulturne dediščine: aktivna ustna zgodovina pri pouku zgodovine*. Ljubljana: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, 2018.
- Trškan, Danijela, Role of Material Sources (with Emphasis on Archaeological Sources) in History Curricula of Elementary Schools in Slovenia. Danijela Trškan, Špela Bezjak (ur.): *Archaeological Education and Heritage: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, 2020, str. 265–276.
- Trškan, Danijela, Bezjak, Špela. Teaching History and Civic Education in Slovenia = La enseñanza de la historia y la educación cívica en Eslovenia. *El Futuro del pasado*, vol. 12, 2021, str. 123–158. [Elektronski vir] doi: 10.14201/fdp202112123158 (15. 9. 2021).
- Vošnjak, Nina, Marinčič, Ema, Damjanovič, Nika, Peunik Okorn, Petra, Pušnik, Mateja, *Za uka željne. Pedagoški programi muzeja in galerij mesta Ljubljane 2019/2020*. Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane, 2019. [Elektronski vir] https://mgml.si/media/witlof/attachments/2019/06/19/09/16/04/Za_uka_%C5%BEeljne_za_osnovne_%C5%A1ole.pdf (23. 4. 2020).
- Weber, Tomaž, *Teorija in praksa pouka zgodovine v osnovni šoli*. Ljubljana: DZS, 1981.
- Weber, Tomaž, Zgodovinski viri (pisani, materialni in statistični podatki) pri pouku zgodovine. *Sodobna pedagogika*, let. 38, št. 7/8, 1987, str. 381–384.
- Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1), (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – OR-ZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16 in 21/18 – ZNOrg), 2008. [Elektronski vir] <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144> (22. 4. 2020).

SUMMARY

The Role of Material Sources and Modern Teaching Approaches in Basic and Secondary Schools

Špela Bezjak

The article deals with the role of material sources and presents modern teaching approaches for working with material sources, with a particular emphasis on archaeological sources when teaching history in basic and secondary schools. In the classification of historical sources, material sources exert an important influence on the correct understanding and grasp of historical content when teaching history. Their importance within historical sources is pointed out by history syllabi in basic and secondary schools. They impact both the formation of standpoints and values, as well as the development of students' skills. By observing and interpreting them, students learn about the subject matter through different modes and aspects. Consequently, material sources impact their accurate conceptualization and comprehension of difficult historical subject matters. Museums are cultural and educational institutions that offer a wide range of opportunities to learn with material sources. Museums' teaching programmes include modern teaching approaches to material sources; they are based on students' activity, motivation, development of skills, grasp of historical subject matters and a positive comprehension of cultural heritage. By analyzing all available teaching programmes in Slovene museums in 2020, we sought to highlight those that refer to archaeological subject matters. We have come to the conclusion that the National Museum of Slovenia offers the widest range. It is followed by the Dolenjska Museum Novo Mesto, the Regional Museum Koper, the Koroška Regional Museum, and Museum and Galleries of Ljubljana. Additionally, it was established that Slovene museums offer most teaching programmes with archaeological subject matters from the period of prehistory, which is followed by those from the Middle Ages, antiquity, and programmes related to learning about archaeology. The largest portion of teaching programmes is intended for pupils in the last three grades of basic school, these are followed by pupils in the fourth, sixth and seventh grade, pupils in the first three grades, secondary-school students, and preschoolers. Additionally, it was established that explanation and conversation are present in all teaching programmes with archaeological subject matters. Other most common approaches include experimental learning, interdisciplinary learning, educational visits, creative expression, demonstration of sources and multisensory learning. Concrete examples of experimental learning in museums include e.g. putting oneself in historical persons' place or role (an archaeologist, a Roman soldier, etc.); interdisciplinary curriculum integration (art, technology education, mathematics, geography, languages, etc.); educational visits to a museums or other settings (archaeological parks, city centres, etc.); creative learning (creative and practical work, jewellery making, making models, etc.); multisensory learning (learning by touching, tasting, listening, etc.). Slovene museums often include modern teaching approaches to archaeological or material sources in their teaching programmes; however, the implementation of material sources in teaching history is quite limited and less prominently featured in syllabi. Even though the importance of material sources is highlighted mostly in the scope of the teaching content of museums and other cultural or educational institutions, their role is extraordinarily important for students' comprehension and correct historical interpretation. Consequently, history teachers are suggested to include material sources – if relevant to specific subject matters – in teaching history in basic and secondary schools as often as possible.

ISSN 0350-5774

ZČ | Ljubljana | 76 | 2022 | št. 1-2 (165) | str. 1–279